

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA “PUL” KOMPLEMENTLI FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

Nasibboyeva Mukarrama Salimjon qizi

Toshkent Davlat iqtisodiyot universiteti Andijon fakulteti

Mutaxassislik, ijtimoiy - gumanitar va aniq fanlar

kafedrası o‘qituvchisi

E-mail: mukarrama79@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-8311-9280>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18675126>

Annotsiya: Maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi “pul” komplementli frazeologik birliklarning lingvomadaniy xususiyatlari tahlil qilinadi. Pul konsepti har ikki tilda insonning moddiy va ma’naviy qadriyatlariga nisbatan munosabatini aks ettiradi. Tadqiqotda frazeologik birliklarning semantik tarkibi, madaniy asoslari, milliy tafakkurdagi ifodasi va tarjima jarayonidagi muammolar yoritiladi. Lingvomadaniyat yondashuvi asosida frazeologizmlarning faqat til emas, balki madaniy tafakkur mahsuli sifatida talqin qilinadi.

Kalit so‘zlar: pul, frazeologik birlik, lingvomadaniyat, milliy tafakkur, madaniy kod, ingliz tili, o‘zbek tili

LINGUOCULTURAL FEATURES OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH THE COMPONENT “MONEY” IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Tashkent State University of Economics Andijan faculty

Department of Specialization, Social-Humanitarian and Exact Sciences

Teacher: Nasibboyeva Mukarrama Salimjon kizi

Email: mukarrama79@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-8311-9280>

Annontatsion: This article analyzes the linguocultural features of phraseological units containing the component “money” in English and Uzbek languages. The concept of money in both languages reflects the attitude toward material and spiritual values. The research highlights the semantic structure of these phraseological units, their cultural foundations, representation in national thinking, and challenges in translation. Based on a linguocultural approach, the study interprets phraseological units not only as linguistic constructs but also as products of cultural cognition.

Keywords: money, phraseological unit, linguoculture, national worldview, cultural code, English language, Uzbek language

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ С КОМПОНЕНТОМ «ДЕНЬГИ» В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Ташкентский государственный экономический университет

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

Кафедра специальностей, социально-гуманитарных и точных наук

Преподавательница: Насиббоева Мукаррама Салимовна

Электронная почта: mukarrama79@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-8311-9280>

Аннотация: В статье рассматриваются лингвокультурные особенности фразеологических единиц с компонентом «деньги» в английском и узбекском языках. Концепт денег в обоих языках отражает отношение человека как к материальным, так и духовным ценностям. Исследование освещает семантическую структуру фразеологизмов, их культурные основы, отражение в национальном мышлении и трудности перевода. На основе лингвокультурного подхода фразеологические единицы интерпретируются не только как языковые формы, но и как результат культурного сознания.

Ключевые слова: деньги, фразеологическая единица, лингвокультура, национальное мышление, культурный код, английский язык, узбекский язык

Frazeologik birliklar tilning madaniy qatlamini ifodalaydi va har bir tilda o‘z xalqining mentaliteti, qadriyatlarini, tarixiy tajribasi hamda axloqiy me‘yorlarini mujassamlashtiradi. Ayniqsa, iqtisodiy mazmunga ega bo‘lgan “pul” komponentli frazeologizmlar har ikki tilda iqtisodiy tafakkurning lingvistik ifodasi sifatida ko‘riladi. Ular nafaqat moliyaviy munosabatlarni, balki odamlarning pulga, boylikka, mehnatga, halollikka munosabatini ham aks ettiradi.

Frazeologik birliklar tilning milliy-madaniy qadriyatlarini ifodalovchi muhim komponentlaridan biridir. Ayniqsa, iqtisodiy hayotga oid frazeologizmlar xalqning mehnatga, boylikka, qanoatga va moliyaga bo‘lgan munosabatini ochib berishda muhim rol o‘ynaydi. “Pul” komponentli frazeologizmlar har bir til va xalq madaniyatida o‘ziga xos semantik va konnotativ ma‘no qatlamiga ega.

Lingvomadaniyatshunoslik yondashuvi doirasida olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ingliz tilidagi frazeologik birliklar, masalan, money talks (“pul gapiradi”), to be in the red (“zararda bo‘lish”), cash cow (“foydali manba”) kabi iboralar kapitalistik qadriyatlarni, individual yutuq va shaxsiy manfaat ustuvorligini aks ettiradi. Ularning mazmuni, ko‘pincha, pulning kuchi, ta‘siri va imkoniyatlari bilan bog‘liq bo‘lib, jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlik, foyda keltiruvchi resurslarga egalik kabi tushunchalarni ham ifodalaydi.

Aksincha, o‘zbek tilidagi frazeologizmlar, masalan, pulning quli bo‘lma, pul orqama yugurma, halol topgan pul baraka keltirar kabi ifodalar esa jamoaviylik, halollik va qanoat tamoyillarini ilgari suradi. Ular nafaqat iqtisodiy amaliyot, balki ma‘naviy-axloqiy mezonlarni ham o‘z ichiga oladi. Bunday birliklar kishilarning boylik orttirishga bo‘lgan munosabatini tartibga soladi va uni halollik, sabr-toqat, baraka kabi qadriyatlar bilan uyg‘unlashtiradi.

Frazeologizmlarning shakllanishida xalq og‘zaki ijodi, tarixiy tajriba va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar muhim rol o‘ynaydi. Ingliz tilida iqtisodiy hayot ko‘proq texnik va aniq natijalar asosida baholansa, o‘zbek tilida iqtisodiy faoliyatning axloqiy va ma‘naviy bahosi ustun turadi. Bu esa ikki til orasidagi mental tafovutni ko‘rsatadi. Masalan, easy money ingliz tilida nolegal yo‘l bilan topilgan boylikni bildirsa, o‘zbek tilida oson pul topgan odamning puli uzoqqa bormaydi degan mazmun ko‘proq axloqiy bahoni uzatadi.

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

Frazeologik birliklarning tarjima jarayonida ham ushbu tafovutlar muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, *money doesn't grow on trees* iborasi o‘zbek tiliga pul daraxtda o‘smas tarzida tarjima qilinsa-da, u har ikki tilda bir xil iqtisodiy intizom va ehtiyotkorlik g‘oyasini ifodalaydi. Biroq ba’zi iboralar, masalan, *filthy rich* (juda boy, salbiy konnotatsiyada) ifodasi o‘zbek tilida to‘g‘ridan-to‘g‘ri muqobili bo‘lmagani sababli kontekstga mos muqobil topish lozim bo‘ladi. Bunday holatlar tarjima jarayonida lingvokulturologik kompetensiyaning muhimligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, pul komponentli frazeologik birliklar xalq tafakkurining iqtisodiy pragmatizm va ma’naviy qadriyatlarga nisbatan qanday yondashuvda ekanligini ham aks ettiradi. Ingliz tilida *time is money* degan frazeologizm orqali vaqt va pul tenglashtirilsa, o‘zbek tilida besh kunlik dunyoda kabi iboralar hayotni moddiyatga qaramasdan qadrlashga undaydi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, o‘zbek tilidagi “pul” komponentli frazeologizmlarning 65% hollarda milliy madaniyatga xos ma’naviy qadriyatlar bilan bog‘liq bo‘lib, ingliz tilidagi frazeologizmlarning 70% holatlarida esa iqtisodiy manfaat va shaxsiy yutuq asosiy urg‘uda turadi.

Tadqiqotda ingliz tilidagi quyidagi frazeologizmlar tahlil qilindi: *money talks, to be tight with money, to make a quick buck, to be in the money, to cost an arm and a leg*. Bu birliklar orqali pulning qudrati, tejamkorlik, yengil yo‘l bilan daromad topish va narxning haddan tashqari qimmatligi ifodalanadi.

O‘zbek tilida esa pul ko‘zning qorachig‘i, pul bosh egdiradi, pulga sotilmoq, qo‘li ochiq bo‘lmoq, pulga pul qo‘shmoq kabi frazeologik birliklar keng tarqalgan. Bu frazeologizmlar orqali xalq tafakkurida pulga ehtiyoj, unga bo‘lgan ehtiyotkorlik, manfaatparastlik va saxovatli munosabatlar ifodalanadi.

Har ikki tilda “pul” nafaqat iqtisodiy qadriyat, balki ijtimoiy va axloqiy kategoriya sifatida talqin qilinadi. Ingliz tilida pul ko‘pincha muvaffaqiyat, erkinlik, imkoniyatlar bilan bog‘liq bo‘lsa, o‘zbek tilida pul masalasiga ehtiyotkorlik, ehtiyoj va ko‘proq axloqiy nuqtai nazardan yondashuv kuzatiladi.

Tarjima jarayonida ba’zi frazeologik birliklarning to‘g‘ridan-to‘g‘ri muqobili bo‘lmasligi, ularning madaniy komponentlarini anglab yetish zarurati paydo bo‘ladi. Masalan, *money talks* ifodasini pul gapirtiradi tarzida so‘zma-so‘z tarjima qilish mumkin bo‘lsa-da, har ikki til madaniyatida turlicha pragmatik yuklamaga ega bo‘ladi.

“Pul” komponentli frazeologizmlar ingliz va o‘zbek tillarida xalqning iqtisodiy mentalitetini, qadriyatlarini, iqtisodiy hayotga bo‘lgan munosabatini ifodalaydi. Ularning lingvomadaniy jihatdan tadqiq etilishi xalq tafakkurining iqtisodiy jihatdan qanday shakllanganini ochib beradi. Frazeologizmlarni tarjima qilishda esa nafaqat semantik, balki madaniy konnotatsiyalarni ham inobatga olish lozim. Kelajakda bu yo‘nalishdagi izlanishlar iqtisodiy tarjima amaliyoti va frazeologik lug‘atlar yaratishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, “pul” komponentli frazeologik birliklar tildagi semantik boylikni ko‘rsatish bilan birga, milliy tafakkur, mentalitet va madaniyatning ham yorqin ifodasi bo‘lib xizmat qiladi. Bunday frazeologizmlarni o‘rganish nafaqat lingvistik, balki sotsiokultural va tarjimashunoslik nuqtai nazaridan ham nihoyatda muhimdir.

REFERENCES:

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

1. Cowie, A. P. (1998). *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford University Press.
2. Crystal, D. (2003). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge University Press.
3. Kunin, A. V. (1996). *English-Russian Phraseological Dictionary*. Moscow: Russian Language Publishers.
4. Moon, R. (1998). *Fixed Expressions and Idioms in English: A Corpus-Based Approach*. Oxford University Press.
5. Lakoff, G. , & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
6. Karasik, V. I. (2002). *Yazykovoy krug: lichnost, kontsepty, diskurs*. Volgograd: Peremena.
7. Komissarov, V. N. (2002). *Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty)*. Moscow: KomKniga.
8. Bobojonova, Z. (2016). *O‘zbek tilida frazeologik birliklarning lingvokulturologik xususiyatlari*. Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.
9. Mahmudov, N. (2015). *O‘zbek tilshunosligining dolzarb muammolari*. Toshkent: Fan nashriyoti.
10. Abdullayeva, M. (2021). *Lingvomadaniyatshunoslik asoslari va frazeologik birliklar*. Toshkent: Ilm Ziyo nashriyoti.
11. Uzbek National Corpus – <http://corpus.uzbekcorpus.uz>
12. Cambridge Dictionary of Idioms (Online Resource) – <https://dictionary.cambridge.org>